

Maasai-álbmoga gillámušaid váldosivat

The Root Causes of Maasai Predicament –
by Mr Navaya ole Ndaskoi

Jorgalii sámás: Nils Ole Gaup (Vildu)

1. **Álgosátni**
2. **Maasai álbmot**
3. **Eatnamat manahuvvon**
4. **Movt sáksilaččat (duiskkat) čilgejit diliid**
5. **Eahperehálaš lohpadusat**
6. **Vel eai leat fávrrut rieáadan**
7. **Mohkkás duohtavuohhta**
8. **Nášuvnnála sisaboáđu áššebealit**
9. **Cevzet go boahtteáigái?**
10. **Bájuhusat (Referánsat)**
11. **Sátnelistu**

1. Álgosánit

Guovtti oktavuodas jagis 2004, borgemánu ja odđajági mánu gaskkas, idistedje Maasai guodoheaddjit (pástoralisttat) oidnosii mediain, namahuvvojedje sihke čálalaš ja eletrona mediain.

Borgemánu 15. b, 2004 ledje aiddo 100 jagi vássán dan rájis go dovddus eahpečilges soahpamuš vuolláičállui gaskal brihttalaš ráđđehusa ja Maasai álbmoga. Soahpamuš rabai brihttalaš dálolaččaide vejolašvuoda alces mihtádallagoahtit osiid Maasaiid eatnamiin Kenyas. Maasaiat doalahedje garrasit dan ahte ahte dát soahpamuš ii šat lean fámus, ja čadahišgohte miellačájáhusaid miehtá Rift Leagi (Vuomi) ja maid oaivegávpogis Nairobi. Sii maiddái jearakeahtá lobi, bahkkešgohte Laikipia Čearu Ottaskas (priváhta) fárpmoid (eanadoaluid) sisa.

Ráđđehus dalle, ráfi seailuheami dihtii riikka siste ja ovttaskaččaid oamastusa suodjaleami dihtii, bijai moanaid Maasaiid giddagassii. Muitaluvvo ahte bolesat dáid stuimmiid siste sorbmejedje ovttá Maasai olbmo.

Buollái nubbi gižži go Maasaiat ja Kikuyu dálonat Mai Mahiu ja Manderá báikkiin riiddáskedje odđajagi mánu 2005. Dán ridodilis manahedje unnimustá 40 olbmo divrras heakkasiset, moaddelot olbmo rasmmohuvve fastit ja čuđiidmađi bahtaredje ruovttuineaset. Opmodagat billistuvvojedje miljovvna dollariid ovddas (*The Standard*, guovvam. 14, 2005).

Dát guokte riidodáhpáhusa leat čatnasan eanageavaheami gažaldagaide, ovddimustá guohtuneatnamiidda ja čáziide. Dáinna báhpiriin geahččalan čájehit makkár historjjálaš duohki lea dolvon diliid dohko ahte riiddut leat boziidan ja maiddái suokkardan mat čuožahusaid leat váivvidan Kenya ja Tanzania Maasaiid ceavzinvejolašvuodaid.

Maasaiat leamaš árbevirolaččat šibitbiepmin ja guođuheadjin, šaddadedje giehtašibihiid ja maiddái gaiccaid ja sávzzaid. Go sii áli leamaš miehtemielat luođuealliide, de lea eallán ja ceavzán bures spiiriid gaskkas ja daid lahkosiin. Eurohpálaččat go bohtigohte Áfrihkái, duođaid juohkehaččas lei bissu (bázán) fárus.

Meahcástangilvvut dasmañná biste logiid jagiid. Masá buot sálašnávdit goddojedje soageapmin. Olu das mañnelis, muhtumat kolonisttaid gaskkas álggahedje suodjalit bivdofuođuid. Dát mieldesbuvttii dan ahte Maasaiid bálgosduovdagat manahuvvojedje suodjalusdoaimmaide go nášuvnnala suodjalusmeahcit ja luođunávddiid gáhttenčearut áshuvvojedje (Parkipuny, 1991). Luođuid suodjaleapmi ii datte-ge lean áidna mii buvtii váivašumiid ja guorideami Maasaiide. Nubbin lei ahte stuorra eanadoalut álggahuvvojedje ovddimustá Kenyas. Dasalassin maiddái brihttalaš koloniala ráđđehus oinnii Maasaiid eallinvugiid primitiivan (álggalažžan) ja dakkára hálidedje loahpahit ollásit (Keiwua, 2002). Dandihtii doarjugohte ja movttiidahttigohte nuppelágán eana-anu mii fas sakka headuštii Maasaiid “álggalaš” guodoheami ja vádjolemiid.

Muhto Maasaiid givssit baicce heahkka lassánedje sihke Kenyas ja Tanganyikas¹ eai-ge geahppánan “iehčanasvuoda” mañná. Dán guovtti stáhta ráđđehusat bisuhedje koloniala vuoinja čavgagin sajis guodoheaddjiid (pastoralisttaid) buohta (Fosbroke, 1972). Nugohčoduvvon “national interest” (stáhtalaš dorvvolašvuoda/buorredili seailuheapmi) válddii

¹ Tanganyika ja Zanzibar ovttastuvaigga cuoŋomanus 1964

Maasaiain eatnamiideaset Tanzanias (Shivji, 1998). Kenyas fas politihkárat, jáválaččat ja brihttalaš eanadoallit ovttas luoduealliid gáhttejeaddjiiguin laigijedje stuorra eanagáhppálaga alceseaset mii ovdalis lei Maasaiaid čearru (Rutten, 1992).

Dát šattai nu mearihis roassun ahte dákkár gažaldat gullošgođii: “Bohtet go Maasaiat ceavzit boahtteáigái vai sogahuhttot ollásit?” Dáinna čállosiin vikkan vástidit gažaldahkii go bijan fuomášumi Kenya ja Tanzania Maasaiaid gillámušaide. Ii dandihtii dárkkuhuvvo ahte nuppit álbmogat dán stáhtain eai livčče vásihan lossa vuorjamiid. Bures diehtit ahte leat olggosaddon girjjit lánaid mielde main čájehuvvojit ja duodaštuvvojit lohkameahtun meriid gillámušdilit dán guovtti stáhta siste. Maasaiad roassu goit-ge lea áibbas uhccán dovddastuvvon ja vuhtiiváldon.

2. Maasaiat

Oarjemáilmmi historjálaččat leat iešdáhtolaččat, nu goit munje ja earáide orruleamen, guođđán Maasaiaid oainnuid áibbas diedámáilmmi olggobeallái ja baicce čállán boasttu Maasai historjjá.

Dát oassi čállosistan dáhtošii njulget, oanehaččat datte-ge, cukcasiid mat jorildit Maasaiaid duohtavuoda birra. Muitaluvvo olbmuid guhte hálidit doallevabbot historjjálaš dieđu ahte ii Maasai álbmot leat “searalaš čearda gos leat čevláš dorrolas suovkalaččat dahje “dájegis čiknás miellagiddevaš riemus joavkkut mat láhttejit ja ádestallet dološáiggi soahtegihkamiid gárvodan amasguovllu biktasiidda”. Sii baicce leat álbmot iežas sieluinis ja sis lea guhkes historjá duohkin, ja maiddái sidjiide berrešii juolluduvvot dorvvolaš ja erenoamáš boahtteáigi.

Eurohpálaš čállit botnje sáni “Maasai” ja geavahišgohte Masai-duohpaga. Šállu lea ahte ollugat dálá girječállin ja earát joatkevaččat atnet boasttu namahusa. Leat-go Maasaiat dolin vuolgán Egyptas? Historjádutkit doalahit ahte dát olbmot leat bohtán “guhkin davvin”. Muhto dárkilis dieđut goit otná ealli olbmuid gaskkas eai gávdno mat sáhtašedje duodaštit Maasaiaid vuolggaguovllu (Sokoine, 1981). Eanaš oassi dieđus Maasaiaid birra, ja mii muitaluvvo guhkás Beavže (nuorta)-Áfrihká olggobeallái, lea “menddo dávjá botnjojuvvon govva ja liiggás romantihkkejuvvon (Parkipuny, 1975).

Eai leat galle čeardda mat leat nu olu fuomášumiid gohccáhan go Maasaiat. Historjáčállit/-dutkit ja antropologat leat válbmen lánaid ja dieváid girjjiid Maasaiaid birra. Datte-ge eai leat nagodan garvit dahje cuvket dan boasttu gova maid romantihkalaš vákšojeaddjit huksejedje (Adams & Meshane, 1992). Mas vulggii dát imašlaš máinnasteapmi Maasaiaid birra? Danáigge (klássihkalaš) koloniala láhttenvuohki (modus operandi) čuovui dakkár bálga ahte vuos galggai ávkinatnit suoláduvvon eatnamiid. Olbmot dakkárat go Livingstone ja Stanley bohte Áfrihkái. Máhce máidnasiiguin dakkár-go “olbmuidborrit njukkodit duoldi báhtiid birra gos olmobiergu borššista”.

Dáid manjis bohte sárdneolbmot (mišunearat) geain lea Risttalašvuohta fárus Maasaiide. Guokte duiskka (sáksalačča), dr Krapf ja báhppa Rebman, goappašagat Mišuvnna Girkošearvvi lahtut, ja muitaluvvo sudno leamen vuosttas eurohpálaččat geat leaba deaivvadan Maasaiiguin jagiid 1840 loahpageažis. Krapf olggosattii girji namas *Travels, Researces and Misionary Labours* jagis 1860. Jáhkkinis dán girjjiis čilgejuvvoi vuosttas geardde Maasaiain, e.e. čállui ná:

Sin biebmun lea dušše mielki, vuodja, miehta (honnet) ja skivas čáhppesšibiha, gáicca ja sávzza biergu... sii leat gerelmas soahteleaččat, sin manjis lea miehki ja dola geažil dušše guorba rášša báhcán,

nu ahte geanoheabbot čearddat eai árvva geahččalit vuostálastit sin rabas báikkiin, muhto heakkasiset seailuma dihtii báhtaraddet jođáneammosit guođedettiin iežasit šibihiid dáid olbmuid háldui.

British Royal Geographic Society sáddii Josehp Thomson:a Beavže-Áfrihkái. Girjjistis son čállá ná maŋŋelaš dalle go lei gávnadan Maasaiaiguin: “Fargga mii áiccáimet daid balddáhahtii soahtelaččaid geaid lusa ledjen nu guhká vádjolan ja geat leamaš nu lossagit mu nieguid siste, ja in háhppehan in-ge veadján eará go šuohkihit, “Vuoi makkár albmát”, go bisánin geahčadallat buot eanemusat erenoamáslágán čearddalaččaid mat ležžet gávdomis Áfrihkás”. (Thomson, 1885). Isak Dinesen lei Maasaiaid buolli hervvošteaddji, čállá “Maasai soahtelaš lea fávrus oainnáhus”. Dinesen váikkuhii hui ollu danguvlui ahte stereotypa govva Maasaiaid bisuhuvvui ja gárttái nu badjelmearálašžan. Girjjistis *Out of Africa*, mii almmustuvai 1972 son cealká:

Dáin nuorra deavdduin lea, nu guhkás go leš jurddašahti, jierbmi maid mii gohčodat “chic”; jálut ja dego eregummálaš luođueallit mu áddemis, sii leat suibbotkeahhtát oskáldasat lunduidasas, ja lagaš ideálai. Sin vuohki ii atte saji dahkaluddamii, eai-ge áddestala amas vuogádaga buriid. Lea čálŋan ja láddan sin iežaset siste ja lea náli ja historjjá dovddaldat ja ... vearjjut ja gárvvut leat seamma mađi sin láhttema fárus go sarvá čoarvi.

Dát govvádus lea áiggiid čađa nu árjjalaččat darvánan olbmuid ipmárdussi ahte dánáigge girječállit ain gehččet Maasaiaid dákkár boasttu ja botnjojuvvon geahččanlása (gihkara) čađa. Girjijis *No More Lies About Africa* ovdamearkka dihtii, čállá Musamaali Nangoli seammá bálgá mielde ja manná menddo duohtavuodas eret:

Go maasai nuorra šaddá sullii 16 jagi boarisin, son bálljes giedaiguin njuike suovkkaid sisa ja gottesta ledjona vai šaddá dohkálažžan rávis dievdduid searvái.

Mii diehtit olmmoš ii mokte-ge nagot guorosgiedagin goddit ledjona, earret vejolaččat bippala (rámahto) Sámson. Muhto lea diehttalas dehálaš oanehaččat čielggadit Maasaiservodagaid sosiala vuogádaga.

Sániin *Maasai* oaivvilduvvo olmmoš guhte hupmá Maa cuvkkahagaid. Leat maiddái moanat vuolle-oasit mat hállet Maa giela (MAA, 2004). Muhtin dáin mat ain otne-ge leat gávdomis, leat IlPurko, Isalei, Ilkisonko, Ilumbwa, ISikirari, Iloodokilani, Ilarusa, IIDamat, IIMatapato, IItaiyaiok, IILoítai, ISiria, IIUasin Nkishu, IIdalalekutuk, IIKankere, IIMoitaniik ja olu earát. Muhtimat dáin leat “duššaduvvon” čearddalaš vašálašvuodaid geažil. Omd. Ildikiri, Ilkoli, Iloogola-ala, Ilaikipiak ja Ilosekelai:a vuolle-oasit leat jávkaduvvon ollásit (Kulet, 1972).

Maiddái gávdnojit mánggat sogat, *injomiei*, Maasai servodagas, ja gávdnojit guokte váldosoga servodaga, nubbi lea *Oodo Mong’i*, Rukses Gussa ja nubbi gohčoduvvo *Orok Kiteng*, Čáhpes Gussa. Juohke soga siste leat vuolle-čearddat, *ilpaasheta*. Oodo Mong’i vuolle-sogat leat Ilmolelian, Ilmakesen ja Iltarosero go fas Ilaiser ja Ilukumai leat Orok Kiteng:ga vuolle-sogat. Gánneha muitit ahte seamma čeardda lahtut gudnejahttet goabba-guoimmiska hui veljalaččat. Omd. dievdu ii ožžon náitit ieččas čeardda (soga) nieidda danne go sohka ipmirdii su leamen albmá oabbán – fasttes dahku Maasaiaid dábiid ektui.

Maasaia servodat lea hábmejuvvon ahkedásiid vuodul, *olporo*. Dán vuogádaga mielde, mannet buot gánddat, go leat juksan 16 jagi, birračuohppama čađa. Das maŋŋá leat dohkkehuvvon diehto ahkedásiide, ja dát lea dakkár ovttat mas lea okta áidna namma ja garra oktavuodadovdu. Dás ovddos álgá Maasai albmá lihkkoleammos eallináigi. Soahtealbmás dalle vurdo, ii dušše olbmo buoremusdási ávdogasvuolta, muhto galgá maiddái

diehtit ja dovdat vuoinjalaččat ahte son ii moktege leat nuppi vuollásaš dahje heajut go nubbi olmmoš.

Romantihkalaččat báidnon girječállit lávejit hállat “Maasaiid militeara fámus”. Muhto dát jurdda govahallá vuogáiduhhton militeara mášiinna mii ovttá mearreduvvon johtogotti vuolde duohtandahká ja čadaha stáhta politihka. Dákkár “miehta riikka” ovtastupmi ii gávdno Maasaiain. Ii leamaš goassige ovdalis, ii-ge leat dál dakkár láhččon dilli man “okta áidna isit” bajimus dásis hovde ja mearrida (Parkipuny, 1975)².

Ovdal dan áiggi goas oktasaš nášuvnna johtogoddi ášahuvvui mii lei vuodđuduvvon oarjemáilmmi servodagaid vuogáiduhhton hámadahkii, Maasaiain lei, numo eará Áfrihkalaš servodagain, iežaset systema man mielde ášahedje jodihanvugiid. Doppe eai lean háldejeaddjit muhto ledje jodiheaddjit. Juohke vuolle-čearddas lei juohke ahkedássái välljejuvvon jodiheaddji, *olaigwanani* (eanetlogus *ilaigwanak*) gean “*nammadedje*” čoahkkimis gosa galge boahit nu olus go vejolaš joavkku lahtuin. Maiddái nammaduvvujedje sadjásaččat, *engopiro* – eanetlohku *ingopir*. Dát jodiheaddjit doibme dušše iežaset ahkejoavkku, *murano*, siste. Nuoraid jodiheaddjiide lassin ledje maiddái vuolle-čeardda jodiheaddjit. Eai fal haldejeaddjit muhto *ovddasteaddjit*. Ja ná maid dieđus-ge sadjásaččaid hárrái. Jodiheaddjiid doaibmaváldi manai rastá jahkejoavkkuid rájáid.

Ii *ilaigwanak* ja ii okta-ge eará ožžon čadahit mearrádušaid, duomuid dahje gohčuid. Galggá leat *oppalaš almmolaš* oaidnu mii gáibidii ovttaskaččaid dahkat numo lei mearriduvvon (jos hálidat eanet dás diehtit, geahča Kulet, 1972). Jagis 1933 brihtát čálihedje dálkkodeaddjiid (guvhlláriid), *iloibonok*, bálkálstui “Maasaiid isidin (jodiheaddjin)”. Sii doivo ahte ná viimmat gávdnet albma ovddasteaddjiid mat sáhttet guoddit eahpenjulges válddi ovddasvástádusa. Muhto brihtáid vuolggá ii lihkestuvvan. Vaikke guvhlára sajáidát lei nanus ja buorrinváldon ja váikkuhanálbmi lei gievra, son ii lihkká nagodan čájehit ja vuodustit makkár-ge árbevirolaš válddi. Maasaiat hui fargga álge vuostálastit dán dájueami ja gáibidedje ahte dálkkojeaddjit (guvhllárat) galget eretbiddjot ja eai álgga-ge figgat leat jodiheaddjin (Parkipuny, 1975:64).

Áibbas nuppos das maid almmolašvuolta jáhkka, Maasaiat eai eale dušše mielke- ja varrabiepmuiguin. Lea gal duohta ahte Maasaiid soahtealbmát geavahit dáid borramušaid hui valljet, muhto dáiddalassin sii borret hivvodaga bierggu riemudoaluid áigge, *ilpuli*, biergomárkaniid oktavuodas. Vuorraseabbot geardi, nissonat ja nuorat borret ollu šaddodatbiepmuid, gortni, báhpuid bánana ja eará. Soahtealbmát maid váldet dáid biepmuid, muhto suollemasat das-go borramuš mii ii boade šibihiiguin gehččo leamen heajutdásat (Ibid). Maasaiat ostet šaddobiepmuid lonuhusgávppi bokte dieváidvuole báikkiin (Kivasis, 1953 & Hollis, 1905). Maasaiat elle johtiolmmožin ja guođoheaddjin ja gávppašedje šibitbierriguin mainna oste šattuid ja gortni siidaguimmiineaset. Nuppit garuhit ain otne-ge Maasaiid go čuočuhit ahte dát bisuhit “badjelmearálaš šibitčorragiid mat goaridit luoduspieriid čáhceládduid ja guohtumiid” (Rutten, 2002:4). Dalle ráđdehus, šibitlogu unnideami dihtii, geahpeda veterineara bálvalusaid vai luondu ieš veahkeha speadjat šibitealuid (Mchome, 2002:106). Boadusin dás lea ahte “šibitdoalu industriija lea manahan sulli 136 milj \$ mañimuš 14 jagi áiggis” (*The East African*, Ođđajagim. 24, 2005). Dáidá dattet-ge gánnehit muitit ahte Maasaiid guođuheaddjiid máilmmis ii gávdno dakkár áhta go “ávkkehis fuođđu (šibit)”.

² Brihtát ja sáksilaččat (duiskkat) dájuehede ja nammadedje Oloiboni isidin (hoavdan). Son lei dálkkodeaddji ja árve-dahkki. Vaikke su sajádat mieldesbuvtti sutnje árvvu Maasai servodagas, datte-ge son ii sáhtán gáibidit makkár-ge politihkalaš fámušusa.

Eatnašat sis vuodet hávil dušše oasáš šibihiiguin. Vaikke lea nu de lihkká “ekonomálaš sálaš” gártá leat hui arvat. Omd. jagis 2001 lei šibitdoalu sisaboahu Arusha Čearu ráđđehussii nu ollu go 16,7 bilj Tanzania shillinga, TShs (*Nipashe*, čakčam. 29, 2001). Dát ruhtamearri ii datte-ge fidne fárrui dan oasi maid *ii-ruđalaš* šibitdoallu buktá, nugo biebmu, gilvva ja rundinsearaid. Dán šibitdoalu oassi oppalašvuodas juolluda sakka eambo go maid luoduealliide huksejuvvon turisma addá. Buot suodjalusduovdagat Árusha birrasis bukte seammá jagi oktiibuot eai eanet-go 10 bilj. TShs (*Business Times* njukčam. 3, 2000). Ja vaikke ná, de ráđđehus dattet-ge doarju mátkkoštanturismma.

Čálus dásovddos jorggiha losimus nángoáššái mii Maasaiid váivvida.

3. Eatnamiid amasmahttin

Čálgamahttima namas leat Maasaiat manahan áibmagas gáhppálagaid árbeduovdagiineaset. Eanadoalu laskan ja luodunávdemehciid suodjaleapmi lea guorádus mii eanemusat lea apmasiidda addán Maasaiid guohtunbálgošiid.

Lea daddjon ahte Maasaieana ollá Mkomazi rájis čađa Upare guovllu gitta Kilimanjaro Gáissá máttit dievaidvuliide ja joatkkašuvvá davás Kilimanjaro Vári/Gáissá ja Meru Vári gaska gitta Olng’elata rádjai (Kivasis 1953). Oarjjás gullá Maasaiide oppa Maasai Guolbbaduolbbáš mii ollá lulásguvlui nu guhkás ahte fáttmasta giliid ja báikegottiid Handoni-Kondoa geainnu bálddas, mat otne leat namain Swakini, Kijungu ja Megra. Oarjjimus rádján lea Oarje Serengeti (Fosbroke, 1972). Lea stuorra ja viiddis eana, gokčá su 105,105 km². Kenya ja Tanzania rádjásárggis manná Maasai-eatnama čađa olu kilomehteriid Mara Deanu oarjjebealde Kilimanjaro Vári beavževilttiide. Koloniáigge lei Maasai-eana juohkásan njeallji hálddahuščearuide; Narok ja Kajoado Kenyas, Monduli ja Kiteto Tanzanias (Parkipuny 1975).

Brihtát go bohte, láitigohte ja cuiggodedje Maasaiid vadjolandábiid maid sii lohke fertet divvugoahit, ja njulgestaga bissehede dán dandihtii go “luonddubiras billistuvvo ja dasto Maasaiat dulbme, guoridedje ja eai duhtavaččat ávkkástan duovdagiid”. Láhkaolmmoš Moijo ole Keiwa fuomášuhtá morášlaččat:

Brihtát go deike jovde, oidne ja mearridedje boastut dasgo bissehede oktasaš eana-oamastusa. Hohpološ čielggadeapmi dahkkui Maasai-diliin ja seamma eahpedárkilis loahppaoaidnu bođii. Maasaiid eanavuogiatvuohka njárbodahttui dohko ahte dásduohko ožžo dušše guodohanvuogiatvuoda.... Eliot ii rehálaččat sáhtašii gohčodit Maasaiid “vadjoleaddjin”. Ii-go baicce galggašii jearrat go oaidná maasaiid ruovttueatnamaset alde ja Brihtáid guhte ledje vuolgán unna Englándažis, goabbá dán guovtti álbmogis leat vadjoleaddjit? (Keiwua, 2002)

Nugo lei eará dáhpi máilmmibirrasiin 2000 čuohtejagi álggus, Brihtát njihte dávjá valljet ja čadahede doaimmaid buijáhemiiguin, ja vel ain deaháleabbot lea, ahte sis lei soahtefápmu mainna amasmahtte eatnamiid ja adde daid brihttalaš doallun ja nu geanohuhtte báikkálaččaid eallinvejolašvuodaid (Vambe, 1972). Brihtát atne dán teknikka go válde Maasaiid árbeeatnamiid alceseaset (MAA, 2004). Fuolastuvvamat leat hui čielgasit ovdanbukton:

Brihtát leat min bujjáhan! Go mii leimmet návccahuhtton sissodii ja goikásiid vuollái, sii čuočuhede ahte min Stuora Laibon, O’lonana, lei jagis 1904 vuolláičállán suohpamuša Su Majestehta Komišuvnnain (His Majesty’s Commission) badjel Beavže-Áfrihká Suodjaluseatnama (East African Protectorate), man mielde Kenya lei láigohuvvon Brihtáide. Maasaiat eai goassi-ge livčče mieđihan

dákkár soahpamuššii! Dát livčče min bákkolaččat dolvon miillaidsturrosaš guorban goike duolbbásiidda ja rášaide gos goikkádagat... fáhkka sáhttet uhkidišgoahtit (Saibull & Carr, 1981).

Son dás bidjá fuomášumi “Anglo-Maasai Soahpamušaide” mai brihttalaš koloni-isidat válbmejedje borgem. 10, 1904. Dát “soahpamuš” vuolláičállui borgem. 15, 1904 brihttalaš koloniráđdehusa ja Nairobi Maasaiaid gaskkas, ja Nairobi lea-ge otná Kenya oaivegávpot. Guvernora, hearrá Donald Stewart, lei Brihtáid ovddasteaddjin ja Olonana ole Mbatiany fas “ovddastii” Maasaiaid. Soahpamuš celká ja gohčču ná:

Mii Maasaiat mearrideimmet, iehčamet sorjjekeahces dáhttumamet mielde, ahte min beroštumiide lea buoremus fárrehit min álbmoga, šibihiiguin ja ealuiguin ovttas, diehto dárkkistuvvon ráđdejuvnon duovdagiidda (definite reservations) guhkeleabbui eret ruovdemáđi luottas ja guhkás eret eatnamiin mat sáhttet juolluduvvot eurohpálaš doaluide ja ášaiduvvamiidda (*New York Times*, borgem. 25, 2004).

Olonana ii lean ožžon fámuđusa eretaddit Maasai-eatnamiid. Son ii lean ii Maasai jodiheaddji ii-ge ovddasteaddji, lei dušše dálkkodeaddji (šamana, guvhillár). Go láchkaalmái Nzamba Kitonga, ovdeš Law Society of Kenya ovdaolmmoš, geahčadalai soahpamuša, de son ákkastii:

Dákkár diliin ii dárbašuvvo láchkeahppi mitalit ahte dát nugohčoduvvon Anglo-Maasai eanasoahpamuš lei hirpmuš eahperehálaš dahku ja dalle dat ii mokte-ge bija čatni váikkuhusa Maasaiaide, Kenya Republihkii dahje ovttá-ge olbmui. Ja ráđdehus hui bures diehtá buot dás (*The East African*, čakčam. 6, 2004).

Maasaiaid fas, sin bealde, ii livčče galgan leat makkár-ge sudja jeagadit soahpamuššii mii lei “dušši ja ii-doalli” (null and void). Eana gulai Maasaiaide ja ii lean opmodat man juohkehaš oažžu gávpalit dego livčče omd. heasta. Juohke dákkáraš soahpamuš lei ja ain lea siddjiide amas ja dovdameahhtun vuohki ja neavvu. Danne sii eai das beroštan oppanassii-ge. Brihtáid viggamuš šattai danne duššin. Brihtálaš kolonisttat bukte nuppi “soahpamuša” mii vuolláičálluid muhtin dain ovddabeal namahuvvon oasseváldiin jagis 1911. Maasaiat dalán njuikejedje vuostálastit.

Jagis 1912 čálii muhtin Maasai joavku man Murket ole Nchoko jodihii, ja ovdanbuvttii váidalusa Mombasa gearretdiggiá mainna gáibidedje ahte “soahpamuš” geargadi dahkko duššin ja fámuđuhtto. Maasaiaid váldo vuosteággan lei ahte dain vuorrasiin, guhte vuolláičálle soahpamuša, ii lean makkár-ge fámuđuđ “amasmahttit nuoraid, vuolleahkásaččaid ja eai-riegádan mánáid beroštumiid”. Muhto diggi beahttalii miedihit váidalussii go diggi mearridii ahte soahpamuš lei duodalaččat doahkálaš “lihttu” (treaty) guovtti “stáhta” gaskkas ja dalle dikkis ii lean váldi giedahallat dákkár áššiid oppanassii-ge. Maasaiat eai datte-ge vuollánan. Sii ráhkkanišgohte guoddalit ášši mañimuččat gitta Londonis. Dát vuolgga bissehuvvui jo ovdal go lihkestii gosage dandihtii go suodjalusčearru (protectorate) bijai Maasaiaid šibihiid bággoveddosii (kárantenai) go fuobmái ahte vuovdigohte šibihiid vai suittášivce ovddidit gearretášši (*The East African*, borgem. 16, 2004). Lei dalle čielggas ahte Maasaiat ledje vuortnuhuvvon vuollánit. Brihtát gohččo sin garvit eatnamiid mat ovdalis leamaš sin. Sii galge bissut menddo guhkin eret Uganda Ruovdemáđis. Brihtát maiddái suoládedje eará Kenyaláččain. Sin eahpemenestuvvan Nandilánd:das guoddá ovddasvástádusa beakkán Nandi Vuostáčuozžileamis 1850-97. Easkka dalle go Nandit vuollánahtto, garra vuostálastimiid mañná, Brihtát válde alceseaset dán álbmoga eatnamiid. Maiddái nuppit álbmogat, Kikuyu, Embu, Meru, Kamba ja eará-ge Kenyaláčča manahedje čearuideaset. Ná lei báhkun gos-fal Brihtát áicce árvvolaš eatnama Áfrihkás. Sii rivvejedje. Buot čuožžána ja šaddagoahtá eanagearddis. Eatnama haga ii makkár-ge heakkalaš. Vuosttaš ja Nubbi Máilmmesoahte ja dáid čuožahusat návccahuhttigohte Brihtáid. Moivvit imperialisttaid gaskkas ledje iešalddis

ovdáneami vuostecealkkan. Nuppedáfus áfrihkalaččat geat leamaš soahtesilljus máhce ruoktut bážaniiguin ja buoret soahtegealbbuin, ja duorrumat brihttlaččaid vuostá fas ledje aiddo nurkki duohkin. Iehčanasvuoda soadit mat dalle dovdošgohte, bákkohehje Brihtáid ceavzit komišuvnnaid veagal (erenomáš fámuiduhttimiid bokte). Jagis 1932 sii ráhkadedje beakkán Carter Land Commission:a.

Dát fámudus ii addán maidige eatnamiid Kenyalaččaide (kenyaide). Militánta (soadálaš) Mau-Mau lihkadus čálggai olles soahntin; Mau-Mau Soahti 1952-6. Dát lihkadus fievrridii dievasdásat soadi brihtáid válddi vuostá Kenyas (Maluba 1998). Erenomážit čadnojuvvui ja ipmirduvvui vuordnundábiide maid Kikuyu Guovddássearvi geavahii ovddidit iehčanasvuoda lihkadusa oktiigullevašvuoda. Golggotmánus 1952, maŋŋá go doarrumat, vašálašvuodat ja soahtedagut mat čatnasedje Mau-Mau soahteleaččaide, brihttalaš Kenya Ráđdehus almmuhii heahthedili. Álggahii 4 jagi bisti soahtedoaimmaid Mau-Mau albmáid vuostá. Jahkái 1956 ledje eanet go 11 000 olbmo gahččan Mau-Mau bealde ja dasalassin 100 eurohpálačča ja 2000 áfrihalaš lojalistta (mielvehkki). Eambo go 20 000 áfrihkálačča ledje giddagassii biddjon gos árjjalaš álgagat čadahuvvojedje oázžut olbmuid jorgalusa dahkat ja dohkkehit koloniráđdehusa politihkalaš oainnuid ja áigumušaid. Ulbmilin lei oázžut sin hilgut iehčanasvuoda doaivagiid. Dáid rahčamiin beroškeahhtá, Mau-Mau rohkkáhalai ovddosguvlui iehčanasvuoda lihkadusainis, Jomo Kenyatta jodiheami vuolde (oainne onwar.com). Brihtát ceggejedje R.J.M. Swynnerton Komišuvnna 1954. Komišuvnna čielggadus *Movt Čálgadit Áfrihkalaš Eanadoalu Kenyas* (How to Intensify the Development of African Agriculture in Kenya) galggai vuodustit ovttaskas eanaoamastusa olláshuhttima jos duššindagašii Indigenous Land Tenure (Álgoálbmogiid Eanaduodaštus) ja dansadjái áshahivčče vuogádaga mii vuhtiiváldá ovttatolbmo opmodatnjulgosa brihttalaš eanalága áddejumi mielde. Swynnertona Plána, dohkkehuvvon 1954, ovddidii ovttaskas eanaduodaštusa ja dan-ge ahte olgomáilbmii doalvugoahhtit áfrihkalaš ruhtašattu, “cash crop” (gilvit, šaddadit ja vuovdit dakkár šattuid maid lea healpu ruhtan jorahit nugo gáffe, teadja jna.). Eanahis veahkadat šattai bákkohehje bahkašuvvat Maasai-eatnama sisa gos jo ovdalis lei menddo stuorra álbmot.

Danbotta Brihtát áddešgohte ahte sii eai goassige dáidde vealahit Mau-Mau soahteveaga. Easka dalle vulge Lancaster Constitution (vuodđoláhka) 1962 háleštemiide fárrui. Soahti viimmat nogai, muhto Maasaiat gárte ravdadillái. Eanalágoheamit mat adde brihttalaš ásaiduvvamiidda Maasai-duovdagiid, ledje buhtes dajuheamit, nugo ovddeš Kajado North (Davvi Kajado) MP (párlameantta lahttu), John Keen fuomášuhtá. Dát duohta, dadjá John Keen, “lea čadagaskka vuostálaston báikegottid jodiheaddhiid bealde geat vázziledje olggos Lancaster Constitution lihtodemiin ... dán ášši giedahallama vuolde. Maasai jodiheaddjit guđde čeahkkima dan geažil go vuostálaste bonji soahpamuša mii suovai láigohit sin eatnamiid brihttalaš ássiide” (*The Standard*, borgem. 30, 2004).

Seammás lihkostuvve brihttalaččat Lancaster Constitution “háleštemiid” bottus dorvvastahttit ahte áfrihkalaš jodiheaddjit guhte bohte Brihtáid sadjái, gártet gáhttet brihttalaš beroštumiid. Dát dilli nannejuvvi odđa vuodđolágas (Mohiddin, 1981). Soahpamuš dalle ollášuvai mii guoskkai guovlluide Vilges Badjosat (White Highlands), buoremus duovdda man áfrihkalaččat ribahedje, gos válljejuvvon olbmot ožžo eatnamiid oastit ruđaguin maid válde vielggás Brihttalaš Ráđdehusas (Gutto, 1981:54-5) Odđa jodiheaddjit, maiddái Kenyatta, geat ovdaláiggis viehka garrasat gáibidedje dáid eatnamiid ruovttoluotta, eai dál čájehan makkár-ge vuostemiela (Ake, 1986). Iehčanasvuolta ja sorjjekeahthesvuolta Kenyas, numo eará Áfrihkká guovlluin, čájehedje leamen eai álgga-ge buorebun go ahte dál kolonihálddahus gululdaga jorahuvvo áfrihkalažžan (Fanon, 1967). Juovlam. 12, 1963 beasai Kenya viimmat “iehčanasvuhtii”. Kenyatta gárttai vuostas presideantan ja su bellodat lei Kenya African

National Union, man mii otné dovdat KANU namas. KANU háldii Kenya lagabuid 40 jagi. Daniel Arap Moi beasai presideantan go Kenyatta fáhkka jámáii 1978. Mo de geavai eanagažaldagain? Ii leat *goassige* čovdon.

4. Duiskkaid (sáksiláččaid) háldenvuogit

Duiskkat (sáksiláččat) čadahedje Tanzanias sullasaš policijja ja iske bisuhit Maasaiaid máttabealde (lulábealde) ja beavžžebealde (nuorttabealde) “Great North Road” (Stuorra Davásgeaidnu). Dikte vielljaguoktá Adolf ja Friedrich Siedentopf:a rávádit alcceseatte eatnamiid Ngorongoro Vuopmeávžžis ja divuigga ja várriiga Serengeti sávzadollui (Parkipuny, 1957). Siedentopf:at geahččaleigga muhto ii menestuvvan speadjat luoduspieriid vai šibitdollui boadášii eanet duovdda Vuopmeávžžis (Grzimek, 1960). Duiskkat ásaheedje arvatmađi fárpmaid (eana-/šibitdoaluid) birra Kilimanjaro ja Meru váriid. Dieid birrasiidda gulli Maasai-čearda, Ilkisonko fárii dáid várrevilttiid guolbaniin eret ja manai Ngorongoroi.

Maasaiat vuosttažettiin manahedje várreeatnmiideaset. Dát lei sidjiide lunddolaš ja sujat ledje dasa buorit go sii milloseabbot ássat duolbbášiin go alášiid alde. Muhto Maasaia guhte dovddustis mielde gullá badjosiidda, datte-ge vállje orrut duolbbásiin. Giehtašibit čálgá ja ahtanuššá johtileabbot dáppe vuolleguohtumiin. Olmmoš maid lea nannoseabbot čottagivssiide dáppe go lávttas, murkkus badjosiin ja danne-go doppe čázit jávkjet dávjjibut, málaria ii váivvit nu sakka. Veadjá leat nu ahte duiskkat eai gávdnan galle Maasaia badjosiin, ja dalle oidne rehálažžan fátmastit eatnamiid ja bálgošiid go besse dadjat ahte báikkít ledje gurrosat, dahje uhccán anus dahje guoriduvvon.

“Sanya corridor” (Sanya Gudji) sistisdoalai valljet duiskalaš eana- ja šibitdoaluid, nugo otná Oarje-Kilimanjaro doallu, man brihtát dolle odđa-amasmahttima olggobealde vai Maasaiat jovdet Davábeallái ja Oarjebeallái Kilimanjaro ja Meru, ja rastá eatnančielggi váriid gaskkas ja besset geavahit guohtumiid Sanya Guolbaniin ja bálgošiin váriid duohkin. Oassin dáid rájáiid divodeamis lei dat fastit beaggán Meru eanaášši, goas Maasaiat manahedje dán guji ja eatnaša Sanya Guolbaniin (Fosbroke, 1972). Árusha gávpoga máttabealde, Lolchoro báikkiin dáhpáhuvve jagis 1955 áibmagis amasmahttimat. Munduli Vári veiltjulggiid mielde, gos lea hui gorálaš dálkkádat (dálkkádat), válde kolonisttat viiddis eatnamiid alcceseaset. Ilgadis máinnalmas Monduli Coffee Estate álggahuvvui 1931, muhto lei gal jo jođus veaháš ovdal. Frank Anderson, australialaš rihkolaš (rosvo), fidnii alces báikki mii oáččui nama Rasha Rasha Coffee Estate. Muhtin Joseph Benesta oamastii nuppi hirbmat stuorra doalu man namma lei Tarosero Coffeee Estate man bázahusat ain otnege oidnojit dálá Monduli Čearu hálddahusbáikki oarjebealde. Go visut muijaluvvo, Grehkalaš ja Boer ássit figge cegget nisojáfo ja sisala gilvimiid guktui beallái otná Arusha-Dodoma Geainnu nu guhkes gaskka go maid čalbmi nagoda oaidnit. Datte-ge dát figgamušat eai ollášuvvan. Muhto guolbanat ain otne-ge guddet nama *Inganui*, sisála báiki Maa gillii. Duiskalaš ássit manne nu guhkás go Lepurko ja Losimingorii gosa ceggejedje šibitdoaluid (ránššaid). Dálá Manyara ranša álggahuvvui dán áigodaga siste.

Manjá dalle go duiskkat vuottahalle Vuosttas Mailmmesoadi loahpageažis, sis lei Versailles Soahpamuša (Treaty) vuodul, bággu luohpat buot eatnamiid mat sis ledje olgoriikkain. Dá lei movt brihtát fidnejedje Tanganyika árra 1920 áigge. Soadis geanohuhtton brihtát eai veadján huksegoahtit odđa dállo-/šibitdoaluid Tanganyikai (Shivji, 1998). Dandihtii gárttai sadjái boahtit “eahpenjulges hálden” dahje gaskkalas politihkka (indirect rule) man ulbmilin lei movttiidahtit eanadoalliid huksegoahtit dáluid Maasai čearuide (Parkipuny, 1975).

Dán bottus sii ceggejedje moadde eanadoalu ja geahččaledje ovdánahttit daid-ge maid duiskkat ledje guođđán. Sullii jagi 1926 áigge álggahuvvui gáfegilvima dálle Oldeani, mii fas dagahii dan ahte ráhkaduvvui geaidnu mii vulggii Mto-wa-Mbu:as, ja das earránii luodda Mbului gosa ovdalis oláhuvvui Mbugwe bokte dahje máttil Dabila čađa. Oldeani rahpan maiddái attii vejolašvuoda Murrelsii, dalá District Commissioner Maasailand, ráhkadahttit vuosttas geainnu sullii jagis 1932 Kampi Nyoka rájis Ngorongoro Vuobmeávžži ravdii (jos hálidat eanet dieđuid, oainne Fosbroke, 1972). Dát dagahii garraseabbot meahcásteami ja duvdii Maasaiid, geat dalle jo ledje losimus gillámušaid vuolde, ain boaittut beallái. Jagis 1961 oáččui Tanganyika “iehčanasvuoda”. Ođđa Ráđđehus oruileamen hálidit meattildit kolonistaid go váldiid eatnamiid Maasaiain. Nášuvnna ceggen ráhkadii badjel 400 párastáhtalačča mat sistisdolle mánggaid barganeanadoaluid ja šibitdoalluovttastumiid (ranching corporations). Čearuid ovdánahttima ovtastumit maid ceggejuvvojedje. Dát ja nuppit stáhtalaš ášahusat ledje fárus das mii gohčoduvvui “nášuvnnalaš prošeaktan”. Giliid eatnamat gárte amasmuhttot ja šadde stáhta orgánan dakkárat go bealuštus (ármeja, militera) ja giddagasbálvalusat almma báikegoddeássiid gulaskuddama haga (oainne Lane, 1996 & Shivji, 1998). Dáno lei movt Oljoro Nášuvnnala Bálvalus (Oljoro National Service), Tanzania Military Academy, Makuyuni National Service ja earát fidnejedje eatnamiid. Geavatlaččat gárte eatnamat váldot “stáhta” dahje “almmolaš dárbuid” namas ja dávjá dát loapas ledje šaddan ovttaskaččaid atnui ja gárte buorrin stáhtalaš hálddahušolbmuid. Čalbmáičuohcci ovdamearkan lea go oktasaš Tanzania-Canada Wheat Complex oáččui badjel 100 000 eikera guohtuneatnama - lágádus mii dál lea heajos ovdáneami bázzi – Arusha Guovllu Hanang Čearus davve-Tanzanias (Lane, 1996). National Food Corporation ja Tanzania Breweries vuodđudedje seammalágán fárpmaid (eanadoaluid) báikkiide Loliondo, Munduli Juu ja Oarje Kilimanjaro. Oanehaččat máinnašuvvon, oážžu dadjat ahte eana-amasmahttin laskkaid sakka maŋŋá koloniáiggi.

Jos galggašii hávi bákčasa ain eambo ráššudit, sáhtta dadjat ahte unnadaset eanabárgu rabastii njálmme nu doarvái govdagin ahte áitigođii njealastit vel dan veahá Maasai-eatnama mii ain gávdnui. Ráđđehus doarju ja buorrinváldá dálolaččaid háhpilis ja buresráhkkanan sisafárrema bálgosiidda, gáibidettiin oktasaš vuoigatvuoda luondduvaljiide mat gullet buot ássiide iežasit stáhta rájaid siskkobealde, beroškeahhtá das gos sii ležžet álggus vuolgán. Áibmagas doaibmajut maiddái čadahuvvojit ášahit luoduspáriid suodjalusčearuid.

5. Eahperekálaš lohpadusat.

Kenyas lei Mau-Mau ieččanasvuoda soahti vuodđuduvvon eanagažaldagaide. KANU evttohaččat vuote vuosttas válgga dakkár láktora alde man ulbmilin lei áigáioažžut, KANU Mánifestta mielde, “demokrátalaš áfrihkalaš socialistademokratiija” (almmustuvvan Mohiddin:is, 1981:38). Ii oktage GuovtteStándardda professor livčče máhtán gapmut ahte aiddo dát seammá politihkárat ledje dahkat ovttá dain stuorámuš U-jorggihemiin goassige Kenya politihkas. Masá čalmmi rakčaleamis jorggihedje socialistat imperialistan (Babu, 1981).

Kenya ráđđehus árbii ollásit hirpmus vealáheaddji koloniala systema. Njulgestaga manai ja dohkkehii láhkavuogádaga dušše áibbas unna lágalaš rievdademiiguin duokko dáikko. Mii dasmaŋŋá dáhpáhuvai lei jáhkemeahtun suorggahahtti. Galgat muitit ahte brihttalaččat osko ahte sii fertejedje guoddit dan lossa noadi “olmmošvuhtti oahpahit ja láidet áfrihkalaččaid”. Kolonistat bohte ja garuhedje Maasaiid go dat sin mielas ledje vádjoleaddjit geaid jođáneammosit ferte bákkohit čorges eallima bálgá ala.

galgá oahpahit sivilisašuvnna láhtendábiid.

Muhtin botjnasan logihka jurdaga mielde, brihttalaččat guhte ledje johtá issoras guhkes mátkki unna Englánddašis, ledje nu roahkkat ahte čilgejedje Maasaiid vádjoleaddjin. Ja ná galge sii duodalaččat bissehit dáid olbmuid “eatnama billisteamis ja hejot ávkástallamis”. Sii oidne Maasaiid eallinvuogi “álggalažžan (primitiivan)”. Kenya ođđa áfrihkálaš jodiheaddjit ja njunosat čájehedje iežaset leamen hui diehtemeahttumin pástoralismma hárrái. Sii maiddái atne pástoralismma “dološáigásažžan”.

Na maid, go FAO ja UNDP bidje johtui dáhtokeahtes rahčamusa oazžut Kenya Maasaiid ásuiduvvatr bisovaččat diehto báikkiide. Álggahedje ovttaskas eanabargguid (ránššaid) Maasaiid dáhtu vuostá (Rutten, 1992). Ovd. Kajado Maasaiat čavgagit doalahedje gitta das ahte sii eai hálit cegget báikkálaš eanadoaluid. Sii dalle bákkohuvve eret doppe. Bohccečáhci huksejvvui ja buktui Ngong Dieváiin dán čerrui. Ja dalle dálloalut (fárpmat) addojedje “progressiiva” Maasai bearrašiidda. Dákkár bearrašat ledje risttalaš dahje gávpotlaš Maasaiat (Parkipuny, 1975). Ná boahtigohte ođdalágán ássit.

Danbotta ásahuvvojedje ođđa suodjalusčearut, arvatoassi dáin gárte Maasai eatnamiidda. Mailmmi stuorámus luoduealliid čoahkáidat ja maiddái luoduid suodjalusduovdagat leat Beavže-Áfrihká guodoheaddjiid bálgosiid siste. Dušše Kenyas gávdnojit Masai Mara Reserve, Amboseli National Park, Nairobi National Park, Tsavo (East & Weat) National Parks, Nakuru National Park ja olu ovttaskas spirriid dorvoduovdagat (sanctuaries). Laikipia Guovllu 38 ássi, geaid máttut jovde Kenyai kolonijja áiggiid, oamastit eanet go ovttá miljovna eikera (acres) ja báhcá dušše buorre 40 000 hehtara (hectars) Maasaiide (Maasaiide). Narok ja Kaijado guovlluin brihtát (geahččaladdet) testejit ođđa soahtegálvvuid. “Brihttalaš bealuštus lea čađahan dievaslaš ealli vearjohárjehallamiid Kenyas 1945 rájis, dalle go London ain lei kolniala váldi” (galle irinnews.org.). Guokte mohkkás gažaldaga čuožžilit brihtáid bealuštusharjehallamiin mat čađhuvvojit Maasai čearuin: Vuosttas, Maasai guodoheaddjit leat bákkohuvvon olggos guohtun bálogsiineaset. Nubbi, árvaluvvo ahte 500 davvi Kenya Maasaiat leat sorbmanan dahje fastit hávváduvvan láhppon báhčanasaid geažil (galle democracynow.org).

Danáiggis leat eará guovlluid kenyalaš politihkárat rahpasit movttiidahtán ain čavgabut bahkašumiid Maasai guohtumiidda (Keiwua, 2002). Muittuhusaideasetguin maid Ololulunga ja Melelo gilit dolvo komišuvdnii *Njonjo Commission on Land Law*, akkastedje gilit ahte:

Kenya vuodđoláhka sistisdoallá dárkilis dorvonjuolggadusaid veahkaválddi vuostá mii rihkku ovttaskačča (priváhta) opmadatvuogatvuoda. Ii mearkkaš maidige dat-ge ahte dákkár ovttaskas (priváhta) eana lea joavkku oamastusas Land Act (Eanalága) mielde. Datte-ge lea muhtun eiseváldi (councillor) Mulot bealde, gii ovttá almmolaš čoahkkimis masa eiseváldi (Provincial Governor, Rift Váallet) jagis 1999 lei bovdén ja gos dollui soabahallan Maasaiid ja Kipsigiid gaskkas, duostan cealkit ahte Kipsigít áigot ain dásovdos gurggistit Maasai duovdagiidda, dassášii go Maasai álbmot lea riegeadahtán nu ollu mánáid ahte devdet guovlluideaset (Mwenesi, ii čájehuvvo beaivemarri).

Kaijado Čearus lea bahkašupmi Maasai eatnamiidda ain bastileabbot. Maasaiat leat šaddamen eatnamiid haga. FuolastusMemos, maid Maasaiat leat sádden komišuvdnii *Commission of Inquiry into Land Laws of Kenya*, celket báikegottit Iloodoariak ja Moriso *Land Adjudication Sections*, *Kajados* hui čielgasit dás, ja Mwenesi fas dadjá;

Mii, vuortnuhuvvon ja dulbmon giliid ássit, Iloodoariak ja Moriso, leimmet movttidan sániid geažil mat jovde midjiide Komišuvnna ovdaolbmoss gii dáhkidi Kenya olbmuid ahte buot eanaduodaštusat addon earraláhkái go čavgagit ja dárkilit lágalaš vugiid mielde, galget duššindahkkot. Mii luohttit du sániide, Ovdaolmmoš. Maiddái mii jáhkkit ahte dán lohpadusas lea du komišuvdna njulgemin maid sii, guhte oasekahttát ja iešberoškeahttát galge dikšut ja hálddašit lága, lihkká-ge ledje ovdalis dahkan boastut.

Lei fuolahisvuohta sin bealde, sis guhte eai váldán vuhtii dahje doahhtalan daid čilges ja ovttá áidnaláhkái addehahtti eavttuid maid Land Adjudication Act (Káp. 284) buktá ovdan, lei fuolahisvuohta mii guoddá ovddasvástádusa das ahte mis lea suoláduvvon árbeahtamat... Lága eavttut leat duššindahkkon ja geavahuvvon boastut dakkár dásis ii vuolleleabbos go Eatnamiid ja Ásuiduvvama Ministera doaimmahagas (Minister for Lands and Settlement). Su áhká, vaikke ii leat ovttá-ge daid juhkosiid dábálaš ássin, fidnii guokte fárpma daid seamma juonalaš Ráđdehus virggálaččain, ovttá doalu goappá-ge daín eanaosiin (Land Adjudication Sections). Numo mii oadnit dán dagu, dát lei fasttimus hálldahuslaš láhkarihkun. Mii leat geafiduvvama bealde, go fas dát buresdovddus-leamaš-Minister ii leat álgga-ge ja ii mokti-ge bidjjon lága ollesfámu ránggáštusa ovdii (Mwenesi, ii beaivemearri).

Rahčamusat oazžut áigái vuoiggalaš eanaoamastusduođaštusa mii dorvvástivčče buohkaide eatnama, čájehedje leamen árjaheami miehtá KANU válddi. Olggosbidjamat, áibmagas korrupšuvdna ja veahkaválddalašvuohta ledje eambo dábálažžan go speahkammat mat dahkkojedje ovddit-presideantta Daniel Arap Moi válddi áigge.

6. Fávrrut eai vel leat riešadán

Korrupšuvdna ja lágahisvuohta bággii Kenyaččaid historjjálaš politihkalaš doaibmabijuide. Vuosttas háve iehčanasvuoda rájis vuoittahallui KANU dábálaš válggain jagis 2002.

Ođđa boahhtit vuote National Rainbow Ovtastumi (NARC) bokte. Dát rášis lihttu maid badjel 10 vuostálasti politihkalaš bellodaga darvvihaste čoahkkái dušše moadde mánu ovdal válgga, lohpidettiin ođđa vuodđolága ja korrupšuvdna čorget eret. Muhto dađebahát leat dát ođđa doaimmaheaddjit *ođdasit boahhti* boares vávttat. Guhkin eret ovddasteamen politihkalaš ođasmahttima olggobealde Moi:a ja KANU láhttemiid, leat ovdeš KANU alimus jodiheaddjit baicce huksen NARC:a, Dát ledje sii guhte njuikijedje fatnasis eret maŋimuš mánuid siste go stuibmedilit bohciidedje mat háddješkohte KANU ja Moi beasašgođii válddi sálvva.

Mwai Kibaki, gii lea presideanta, lei ieš Moi:a sadjásaš presideantan 1978-88. Son gilvalii Moi:ain dušše válggain 1991 ja 1997, dalle-go Kenya alladásehat (elihta, eliita) miediheadje čadahit multibelldatválggaid Oarjji gáibádusaid geažil. Okta NARC:a jodiheaddjiin lea George Saitoti, Moi:a sadjásaš presideanta čakčam. 2002 rádjai. Moi bijai su eret go ii dorjon su válljen evttohasa, Kenyatta bártni. Son lei ruhtadan (finanssa) ministar jagiid 1990 ja lei juonaid siste sivalažžan dallego suolaidahtto miljoivnnaid dollara. Oaidnit leš beavdáda go NARC ođđa vuodđolága.

Maasaiid figgámušat ja rahčamusat seailuhit eatnamiideaset datte-ge joatkašuvvet. Dušše dáhpáhuvgodii earraláhkai borgem. áigge 2004. Maasaiat dolle miellačájáhusaid Nairobiis ja miehtá Rift Vallley Provinssa mii ovdaláiggis lei gullan sidjiide. Sin dieđiheapmi lei hui oktageardán; “Dárbbasat eatnamamet ruovttoluotta” (*The East African* borgem. 16, 2004). John Letai lea OIPA (Organisation for Indigenous Peoples of Africa) ovdaolmmoš. Son cealká ná, veahá bahčamielain:

Laikipia dilli leamaš hui moivvas ja váivašuhhti. Lea hirpumus goikkádagat mat goddet duháhi min šibihiin go mii danseammás čohkohallat golleruvkki alde. Siidaguoibme eana lea ožžon elektrisitehta ja doppe lea valljis guohtun. Elefánttat, sebrat ja buot eará šaddoborrit ellet hearrábeivviid daín nugohčoduvvon ásaiduvvan ránššain, go fas vuoiggalaš oamasteaddjit geain historjá rievdiid dán golleruvkki, ellet heahtedilis ja gillájit vártnuhis surgadis geafivuoda (persovnnalaš komeanta čakčam. 11, 2004).

Bolesveahka vealahii, veahkaválddiin, miellačájáhusaid. Vuoras Maasai, Ndinai Moiyare mitaluvvo báhččon jámas go bolesat fallehedje miellačájáhusa ja ollugat earát rasmohuvve. Badjel 120 biddjojedje giddagassii. Ollislaš billisteapmi ja vahát maid Maasiai šadde gillát stuimmiid siste go bolesiiguin šattai gižži, dakko mii gusto heakkaid massimii, hávváduvvamii ja dávviriid manaheapmái, ii leat áibbas čielggas vel otne-ge. Kenya ráđđehus ii vel leat olggosaddán buot dieđuid dán oktavuodas. Ráđđehusa láhtten dán geldon áššis lei eahpevuoiggalaš. Sáhtá dakkár dovdu ilbmanit ahte ráđđehus lea ášahus mii lea láhpon geainnustis eret, garvigoahtán mándáhtastis, moivváskan oalát ja šaddan dieđekeahhtát das aiddo maid berrešii dahkat ja mandihtii nu. Moivedilli dovddahuvvo vuohkasit sániiguin maid Minister of Lands, Amos Kimunya čeavlágit buktá ovdan:

Eai lean mahkki-ge 1999 láigoheamit gávdnomis nu guhkás mun anán fuola. Jos ležžet, livččen ilus geahčadit daid. Iežan listtus dán báikkiin, oainnán 999-jagi láigoáššiid...Ávžžuhan álbmoga ii bahkkešgoade ovttaskaččaid opmodagaide (*Daily Nation*, borgem. 25, 2004).

Su logihka vuodul Kenya vuodđoláhka gáhtte suoláduvnon opmodaga. Nzamba Kitonga, ovddit Law Society of Kenya ovdaolmmoš, gohčču su njellat váimmustis:

Amos Kimunya, Minister of Lands, almmái gii dál lea njunnožis, ii galggáši dakkár impulsiiva, oanehaččat gehččon, soahtálaš polisiija cealkagiid buktit. Ferte ipmirdit ahte su guhkávurdon nammadeapmi mas lea historjá, lea dál boahtán... [Ráđđehus] maiddái diehtá ahte sivas danne go soahpamuš lei lágaheapmi, de lea soahpamuš ii-máateriala, leš 99 diibmui, 99 beaivái, 99 mánnui, 99 jahkái, 999 jahkái dahje 999 čuohtejahkái. Son ferte ođđa juohkinproseassas viimmat čuohtit Kenya eanagažaldaga opplaččat (*The East African*, čakčam. 6, 2004).

Ii leat jáhkehahti ahte Kenyalaš politihkárat beroštit nuppiid gullat. Siis ii leat makkár-ge áigumuš guorrasit presideantta Mugabe ovdamerki. Dadjet virggálaččat; dálloaluid (fárpmaid, ránššaid) gaikkodeapmi gártá šaddat roassun min ekonomijai, mii veallá ja birge Oarjji doarjaga alde ja maiddái turisma lea áibbas guovddázis go buktá garra olgováluhta midjiide (*New York Times* borgem. 25, 2004).

Ášši lea dagahan riidduid ja háddješgoahtán Kenya politihkáriid. Go “ovdaolbmot ja jođiheadjit buorrinváldet dan ahte gilit vásihit lossa váivviid, de sii lihkká nákkáhallet das movt manašii ovddos go váttisvuodaid hálida divvut” (visit.allafrica.com). Francis ole Kaporo lea Kenya Parlameantta sátnajođiheadjin. Maasiai loktejedje garra váidalusaid su vuostá. Váidimat maid son oppalaččat beahtala, leat maiddái dakkárat maid muhtin Kenyalaš guoddalii, muhto ii hálidan namas álmohit:

Nu guhkás go politihkárat beroštit smiehttat, leat goit Ntimana, Nkaiserry ja Konchella dovddahan doarjaga Maasai áššiide. Pastoral Parliamentarian Group (guođoheadjiid p. joavku) lea maid gallen... ja beavdadan cealkaga mii bures doarju ahte Maasaiaid fuolaid ferte dikšugoahit. Media ja doaimmagottit leat dál vuosttas gearddi Maasaiaid bealde ja ávžžuhan Ráđđehusa geahčadišgoahit Maasai-áššiid ollislaččat dásovddos. Dádebahábut Kaporo, gii deaivá leat Parlameantta sátnajođiheadji ja lea ere min duovdagiin, ii oru gapmumen buot dáid áššebeliid. Eanaeaggádat orrotleamen bassan su vuoignasiid.

Dát diehttalas leat dušše váidalusat. Datte-ge Kaporo ii goassi-ge leat nákcen sin guoddalemiid duđavaččat duššindahkat. Mii goit leat ilbmanan lea sullii ná; “Ikte, sátnajođiheadji Francis ole Kaporo čuočuhii ahte “olggobealáhat”geat dieđus-ge figget durddidit su politihkalaččat, leat álggahan ráhkadit moivviid Laikipia Čearus dan namas ahte sii mahkká livčče očcodeamen eanaoamastusa gažaldagaid ođđa giedahallamii

(visit.allafrica.com). Son ovddimustá áššáskuhtá John Keen:a, gii leamaš ovddeš MP Davve-Kajado čearus.

Su suddu? Son dadjá: “Lea kriminála ja eahpemorála dahkun diktit [Maasaiaid] šibihiid nealgut jámas go ii luoitte daid árbebálgosiidda mat manahuvvojedje koloniala behtolaččaide.” William ole Ntimana, Kenya presideantta doaimmahaga ministar, gii lea Almmolaš Bálvulusaid njunuš, maiddá šaddá “gierdat váidalusaid nugo ahte son *oalgguhallá* iežas báikegotti olbmuid bahkket ovttaskaččaid opmodagaid sisa” (*The East African* borgem. 30, 2004).

Čákčamánu 7.b., 2004 dollui deaivvadeapmi 10. vistegearddis, Nairobi Harambee House čoahhkinlanjas, ja čoahkkima áigumuššan lei háleštit movt gávnašii čovdosa Maasaiaid eanagáibádusaide. Bovdehusa lei sádden dr. Chris Murungaru, National Security Minister, ja son hálidii bivdit Maasaiaid ja Samburu ovdaolbmuid ráfáidduhtit sin álbmogis dakkáriid, guhte ledje mannagohtán jáválaš eanadoaluid ala Laikipia guovlluin. Murungaro jođihii čoahkkima ja William ole Ntimana oasálasttii. Nuppit guđet maid ledje boahtán ledje Oahpahusminister George Saitoti (Davve-Kajado), doarjjaministar Gideon Konchella, Simeon Lesirma (Oarje-Samburu), Mwangi Kiunjuri (Beavže-Laikipia), MP:at Joseph ole Nkaiserry (Guovddáš Kajiado), G.G. Kariuki (Oarje-Laikipia) ja National Assembly Speaker Francis ole Kaparo. Oasálastit evttohedje ahte KShs 10 bilj. addošii vejolaš buhtádussan eanagáhppálaga ovddas maid dušše Laikipia Čearu Maasaiaid manahedje. Muitaluvvo ahte Ntimana čuožžilii ja celkkii:

...soahti manahuvvon eatnama geažil ii orustahtto ovdal go Maasaiaid leat ožžon árvvolaš buhtádusa...
Eai Maasaiaid dál gáibit ahte sii beasašedje ruovttoluotta manahuvvon duovdagiidasaset muhto dansadjái gálggašedje oazzut buhtádusa manahuvvon eatnamiid ovddas ³.

Sii loahpahedje ná; “Maasaiaid lea duođaid erenoamáš dehálaš ášši dás mii gáibida guovddáš fuomášumi” (visit.gumii.org). Kenya guodoheadji olbmuid áddejumi mielde “dát moadde gávpe-eanadoalu, beroškeahhtá das makkár lea sin náli duogáš, dahje goas sii ožžo dáid eatnamiid, leat eanasuoládeami fámuid ovddasteaddjin man historjá álggii 100 jagi dásovdal” (*Daily Nation* borgem. 25, 2004).

7. Mohkkás dili

Mo eanadoalliid hárrái? Ollugat sis eai dieđe sii lea ássamen luoikkasáiggi siste. Jeremy Block, gii lea brihttalaš ásuideaddjiid mañisboahti, son omd. mitalii *Reuterii*, ” sii (Maasaiaid) leat ásudivvvan buot duoluid ala dákko birrasis, leat bilidan issoras olu biergasiid ja dál livčče áigi joavdan dohko ahte láhka ja eiseválddit divššošedje dili”. Dát jurddavuohki joatkašuvvá: “Boles ferte leat garraseabbot... dárbbas eanehii doalvut giddagassii. Galgá lihkestit háhppileabbot, fámoaleabbot” (*NewYork Times* borgem. 25, 2004). Datte-ge dáhttot nuppit dálolaččat láddáseabbot vugiid.

Muhtin háleštanbottus, Michael Dyer, brihttalaččaid mañisboahti gii oamasta ja fievrrida 32000 eikera sturrosaš doalu Laikipias, oaidná bures dáid áššiid váttisvuodaid; “ Juohkehaš diehtá mis leat eanavuogiatvuodalaš problemat. Das čuožžilit dál valljet váivvit [Maasaiaid] servodagaide. Mu mielas galggašeimmet čohkánit beavddi birra ja suokkardišgoahtit maid Maasaiaid soahpamušat duođas čielggadit. Álgot soabadallamii geahččaladdat” (visit news.bbc.co.uk). Muhto Maasaiaid lohket dasa lea menddo mañjit.

³ Mu áddejumi mielde guhtot šibihat (gáica, sávza, kámela ja ásen) suoinni ja šattuid muđui, eai-ge ruda. Danne ii galggašii odđe eanajuogu agenda miedihit dán oktavuodas. Nuppédáfuš ii leat mihkkige erohusaid dan guovtti beali gaskkas; rahčamuš oazzut odđe eanajuohkima dahje oazzut buhtádusa seamma áššis.

BBC muitala ahte Simon ole Kaporo, okta maasaiaid njunušolbmui dán giččus, dadjá lihtodallanáigi lea meattá mannan ja danne Maasaiat eai dohkket eará lihtodeami go dakkára mii máhcaha eatnamiid ruoktot sidjiide. Sus eai leat eahpedahtti sánit, “dás duoko ii vuolgguhuvvo soabadallan” ja lasiha “ii mis lean makkár-ge lihtodeapmi 100 jagi dásovdal, manne dalle dárbbasuvvo dál otne”. Eat sáhte čadahit dialoga šat otne... eatnamat galget addot midjiide”.

Okta ákkain mii ovddiduvvo bealuštit dálolaččaid, dadjá ahte Maasaiat bilidišgohtet duovdagiid. Lea nana ja čalbmáičuohcci erohusat Laikipia čearuid gaskkas. Maasai-bálgosat leat guorbasat ja ruškat, suoidni lea buollán fiskadin ja goikkisin arvvehis áigodagas ja unnán oidnojit návddit. Dálolaččaid eatnamiin leat ruonas šaddodagat ja stuorra lođuspiirečorragat jorildit el-rávdnje áididiid duohkin. Dr Lotte Hughes, beavže-Áfrihkká historjjálaš Oxfordda St Antony College mielbargi, čilge ná: “Sii ledje veddon ráddjejuvvon duovdagiid sisa, ollásit gildon olggobeallái beassamis” (visit guardian.co.uk). Maasaiat čájehedje mielasit British High Commision:ii Nairobiis. Hálidedje dákko bokte diedihit brihttalaš ráddheussii Londonis ahte brihtáid virgeovddastus Kenyas (British High Commissioner to Kenya) ferte guoddigoahtit ovddasvástádusa Maasaiaid eanaváilivuodas, man álgun lei dolin brihttalaš kolonialisma. John Letai, OIPA ovdaolmmoš fuomášuhtá:

Borgemánu 13. beaivvi čadaheimmet miellačájáhusa miehtá Kenya ja addiimet muittuhusa Kenya Ráddheussii ja fikkáimet maiddá oláhit brihttalaš ovddastussi (British High Commission), muhto koloniala badjelgeahččanvuogi vuoiŋgas ja čevlodagas son beahttalii deaivat min Nairobi joavkku. Son baicce gohčui min háleštit verratgeahččiin, gean bargun ámbassadas ii leat eanet go čálihit sisa biillaid mat bohtet ja mannet. Miii iskaimet nuppeháve 24.8. ja hirmus stuibmi cahkkanii. Nugo diehtibehtet, lea min ráddheus koloni-isidiid bálvá ja diktáhtorvuoda lengge ja dandihtii divttii bolesiid hádjjet ja bissehit min ráfálaš miellačájáhusa (pers.comm 11.09.04).

Go otná rádjai lean joavdan čállimiinan, brihtáid ráddheus ii leat maidige cealkán stuibmeáššis. Kenya ráddheus diehttalas maid lea ášši dolvon moskosii, gos várra hui fargga idista ain bahát vuosteneavvuiguin.

Luoduspírriide čadnon gávpeturisma maiddá dahká eanajuohkima ođasmattinvejolašvuoda váigadeabbon. Aiddo dán ieččaslágán siva dihtii, hálidan dáinna čállošuin suokkardit movt sisaboahu mii čoaggana dán doaimmas, juogaduvvo figgámušain maid mihtun lea juksat ovadáneami sihke Tanzanias ja Kenyas.

8. Stáhtalaš sisaboahu áhta

Kenyas ja Tanzanias ja miehtá čada *unnán*-čálgan stáhtaid, geavahuvvo “ekonomiija” go vuoiggalažžan áigu dahje hálida dahkat roassodálkkát mearrádusaid mat leat máilmmi geafit álbmogiidda guorádussan (govvádus Hancock, 1989). Dandihtii dát mu čálus geahčadallá, diedus-ge oanehaččat, geaidda dán guovtti stáhta sisaboahu manná buorrin.

Maasaiat leat šaddan guoddit “ovdáneami” noađi oppalaččat, muhto ovddimusat daid váivviid gártán gillát mat vulget luoduealliid gáhttemis. Serengeti National Park, Tarangire National Park, Lake Manyara National Park, Arusha National Park, Ngorongoro Conservation Area, Maasai Mara Reserve, Amboseli National Park, Nairobi National Park, Tsavo (East & West) National Parks, Mkomazi Game Reserve ja earát leat ovddeš ja dálá Maasai Guovlluidd bálddas. Maid dat olbmot ožžot buorrin luoduid gáhttemis?

Dán guovtti stáhtas lea turisma vođđuduvvon luoduealliid suodjaleapmái ja seilluheapmái. Čuočuhuvvo ahte dát lea fámmoleamos mohtor nannet garraváluhta oazžuma. Dát guokte ráđdehusa diidneba bures ekonomálaččat ja máidnuma bokte turismma suorggis. Dávjá deattohuvvo ahte polisiija galgá bálvalit politihkalaččat, sosiálalaččat, kultuvrralaččat ja maiddái ekonomiiija beallái. Muhto dienas turismma suorggis lea sakka eanet vuoruheamis gitta mii addá ovdasaji álbmogiidgaskasaš multimiljovnnalaš fidnuide ja ráđdehusaid virggáláččaide, eambo-go geatnegasvuohtha boaittoheale geafesolbmuid diliid dikšumii.

Duovdagat mat laigejuvvojit luoduid seilluheapmái leat dahkkon turismma váras ja investoriidda geat eatnašat leat apmasat. Amas investorat boibmot nu valljet go leš vejolaš. Sihke Kenyas ja Tanzanias “hui ollu olgoriikka váluhtas mii deike joavdá dakkár surggiid bokte go turisma, gártá fas bahččojuvvot olgo eatnamiidda” (*The East African* guovvam. 28, 2005). Ná celkkii čavlagit ja rápmođettin, Tanzania Executive Director of the Tanzanian Tourisr Board:

Olgoeatnamiid investorat eaiggáduššet oktibuot sullii 80% buot turistahoteallain ja eará idjadanbáikkiin. Oamastit lahka 90% girdiid mátkkoštemiin ja sullii 90% turisttaid meahcástemiin ja sáhtuin. Sidjiide maiddái gullet sullii 60% buot mátkefidnuin (*Business Times* juovlam. 28, 2001).

William Hanna, gii lea Head of the Delegation of the Commission of the European Union, dajai dán: “Eurohpá geasseáigodaga botta leamaš guhkesmátkke girdit áibbas dievva gussiin jođus Tanzanias” (*Utalii* borgem., 2001). Professor Seithy Chachage, University of Dar es Salaam lasiha dasa: “... aiddo juovlláid maŋŋá 1966 seivo guokte láigogirdi (chartered planes) Zanzibarii, njuolgga Italias ja bukte eanet go 2000 mátkkošteaddji geat ledje jođus Zanzibara mearragáttiide ja das ovddosguvlui Arushai ja ruoktot” (Chachage, 2000:186).

Dán olis oazžu máinnašit muhtin ruđalaš einnostusaid. Vuosttas: árval ahte dát 2000 turistta fitnet Ngorongoro Sealluhan Duovdagis mii lea Arusha guovllus. Sii ijastalle olgoeatnanolbmoo hoteallas 2 ija. Juohkehaš mávssii, go ii einnos sakka, oktiibuot US \$ 150 buot goluid ovddas beaivválaččat. Hotealla isit (X) diidnii dalle \$ 600 000 guovtte beaivvis. Daja dán leamen X:a jahkebáikán.

Nubbi: daja dát guokte girdi gullet nuppi investorii (Y). Guhte-ge turista mávssii US \$ 2400 girdimátkkis, haddi mii maid gokčá olles safari. Y dalle ollásit diidnii US \$ 4 800 000 jagis 1996.

British Airway ja KLM leat ovddimušas fievrrideamen mátkkoláččaidd Tanzanias ja ruovttoluotta. Tanzanialaččain ferte stuorra eanetlohku ceavzit menddo “geafivuoda dási” vuolábealde; sisaboahu per oaivi jagis lei US \$ 246, jagis 2001, mii čájeha ahte beaivválaš sisaboahu per heakka lea US \$ 1 (visit tanzania.go.tz).

Muitte ahte gaskameari sisaboahu per heakka gávdná go valjjiid juohká áritmetihkalaččat ovtadaset, maid diehttalas ii okta-ge Utopia vuordimis nagot juksat. Vaikke vel nu sáhtašii, de dalle fertešii juohke dábálaš Tanzanialaš bargat badjel 2 430 ja 19 500 jagi jos galgá diidnet maid X ja Y oláheaba ovttá oanehis jagis. Dábálaš einnostuvvon eallinahki lea 48 jagi. Mii lea duohta Tanzanias lea maid doallelaš Kenyas.

Dát lea párasihkalaš eallindássi mii gievrudii mátkke- ja jodašanfidnodagaid seammaláhkai, ja boadusin lea ahte báikkálaččaidd dilli hedjona. Dás čájehuvvui movt valle- ja geafivuohtha leat polarisašuvvna ekstremat goappá-ge guvlui. Oaidná ahte dát lea buhtes rievdeapmi, kriminála dahku mas geanoheabbot manaha jáváleabbui. Jos luoikkastá dr. Walter Rodney sániid:

“kápitalisma lea go vaccaša nu áibbas álás ahte ii bijaba lihparačča badjel juolgemáddagiid”. Dárkilis ekonomii ja vuoiņas gártá leat nu, ahte go ii gávdno makkár-ge politihkalaš vuollešuoŋa, dalle lea nu ahte mii fal juo laskadahtti álbmi leš, dat ii dušše doalvo buriid olgomáilbmii, muhto golggaha dávjá valjjiid dáidda geat eai-ba darbbaš-ge; badjelmearálaš jáválaš oarjemáilmmi ruhtadeaddjiide.

9. Gártet go ceavzit?

Orruleamen oktageardánis jearaldat masa gávdnoš njulges vástádus, muhto duodalaš vuolggabáikkis gehčcon, ihtigohtet gággadis áššebealit. Dán loahpaheami oasis guoskkahuvvojit dušše áibbas moadde gažaldaga.

Ovddimustá ledje lunddolaš dáhpedorpmat, jagi 1890 roassu ja mánggat goikkádatáigodagat mat geanohuhte Maasai-álbmoga (Fosbroke, 1972). Nubbin oažžu máinnašit kolonihálddáhusa gaskiibohtima ja dasmaŋná “iehčanasvuoda” ráddehusaid mat dahke olbmuid birgendiliid ain fuonibun. Otne fas oažžu sivahit ovdáneami mii hui čielgasit amasmahtá dárbbaslaš iehčanas borramuš- ja sisaboahogáldo (Parkipuny, 1991). Buot dát go ovtastuvvet, čuhcet garrasit Maasai guodoheaddjiid diliide. Loahppaboadusin leat sii šaddan čadagaska rášibun goikkádagaide, man geažil hui jođánit váilugoahá biebmu ja nealgun váivviediŋgoahá. Dalle sii bákkohuvvet guorádusa vuollái.

Muhtimen deaividit stuibmedáhpáhusat. Jagis 2004 šattai riidu Tanzanias eanavaljjiid badjel Maasai ja Sonjo giliid gaskkas Ngorongoro Čearuin. Vášálašvuodát guđde olu olbmuid rassmohuvvan dillái ja stuorra oassi goappašiid álbmogiin šadde fárret eará báikkiide. Ii dát leat áidna heajos dáhpáhus ja eisige fastimus dakkár. Jagis 2000, ja dál maid Tanzanias, duoldagođii konflikta Maasai guodoheaddjiid ja dálolaččaid gaskkas Morogoro Čearus ja bárti válddii nuppelogi heakkaid, ruovttut cuvkejuvvojedje ja mánggas rassmohuvve.

Ii maid leat dát olmmošdahkan roassu ráddjejuvvon dušše Tanzania sisa. Lea hui čielggas ahte dilli lea šaddamen seammalágánin ja beaivválaš otná Kenyas. Maŋimus dáhpáhus govve bures maid das aiddo lean máinnašan. Unnimustá dušše 40 olbmo, nuppelogiid mielde hávváduvve ja čuođit báhtaredje ruovttuineaset . Dát moivvit deaivededje Mai Mahiu ja Mandera báikkiin, sulli 60 km Nairobi máttaoarjebealde (*The Standard*, guovvam. 14, 2005). Riiduid eatnin lea joga Ewaso Kedong ávkingeavahus. Joga čáhcemearri lea sakka geahppánan dálá goikkádagaide vuolde. Maasaiat guhte ássat vuollerávnjjiid lahka, čuoččuhit ahte siidaguoimmit, Kikuyut badjeleabbos atnet čázi gittiide, ja danne cuohku johka ain eambo go goikkádat deaivida ja sihke olbmot ja šibihat šaddet gillát (*The East African*, ođđajagim. 24, 2005). Duovdagiid “guođohedje ovdaláiggis Maasaiat guhte doppe dábálaččat vadjoledje, muhto maŋná, jagiid 1970 boahthohte unnadálloalli ássit Kikuyu giliin” (visitnews.scotsman.com). Dát sojut dáidet, dađebahábut, laskat ain eanet.

Muidid fas issoras geafivuohta dagaha nu ahte Maasaiat sirdigohtet gávpogiidda gos sii váivvi čađa vedjet gávdnat unna barggošiid, maid geažil sii dovdet iežaset heahpanahtti dilis ja badjegehčcon vartnuheaddjin. Čuovvovaččat sáhtá govvet Maasaiid eallima dáppe: Maasaiat “leat romis nuppástusa čađa johtimen ja... sii eai šat sáhte dovdat ieščeavlli nugo dalle go ledje vadjoleaddjin ja dávjá čájehuvvojedje fávrin turisttaid márkanšillju govvgarjjiin” (Dietz & Mohamed Salih, 1997). Dán čeassama vulosguvlui go galggašii bissehit, bija eret, nagodit jorgalit bajásguvlui, gártá leat hui lahka veadjemeahtunvuoda (Chambers, 1983:138).

Sii geat háldivčče ráfi ja bisovaš dili dáid guovlluide, Kenya ja Tanzania Ráđdehusat, rávvejuvvjit ráhkadišgoahtit polisiijaid mat unnidivčče dáid trágediaid. Ovddimustá ferte áigáioažžut *vuoiggalaš* ja *dorvvolaš* eanaoamástusaid. Maiddái berrešedje ráđdehusat nannet vuoiggalaš resursajuohkimiid buot oliin mat boadášedje juohkehažžii buorrin. Professor Yash Pal Ghai, ovdaolmmoš komišuvnnas *Constitution of Kenya Review Commission* (2000-4), čuoččuha ahte eanahisvuohta “galggašii čovdot stáhtalaš polisiijaid veagal ja rášiš dovdduin guhtege báikkegotti erenoamáš problemaide ja dárbbuide” (2005).

Máhcan fas ceavzingažaldahkii ja vástáduš dáidá leat čuoddji ja čielggas dego buhtes čáhci, “diehttalas lea nu, dieđus-ge”. Jos Maasaiat galggašedje ceavzit, lea dalle sáhka njuovžilis boahhteáiggi servodagas mii čájeha leamen nuppos “bisánan” (stáhtiskalaš) álbmogis man birgejuvpmi lea gitta sis geat dahke vártnuhisvuođa Maasaiide, oažžo leat optimistan. Ii leat mihkkige sujaid vuodjut vártnuhis guorpmi vuollásázzan.

10. Bájuhusat (Refereanssat)

- Adams, J.S. & McShane, T.O. (1996). *The Myth of Wild Africa: Conservation Without Illusion*, Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press (First Published in 1992).
- Ake, C. (1986) ‘Kenya’, in Adedeji, A. (ed.): *Indigenization of African Economies*, New York: Africana.
- Babu, A.M. (1981). *African Socialism or Socialist Africa?* Dar es Salaam: TPH & London: Zed Press.
- Chachage, C.S.L. (2000). *Environment: Aid and Politics in Zanzibar*, Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press (1996) Ltd.
- Chambers, R. (1983). *Rural Development: Putting the Last First*, Harlow: Longman Group Ltd.
- Dietz, A.J. & Mohamed Salih, M.A. (1997). *Pastoral Development in East Africa: Policy Review, Options and Alternatives*, second revised edition Report for I/C Consult, Zeist (for Bilance). Amsterdam & The Hague.
- Dinesen, I. (1972). *Out of Africa*, New York: Vintage Books (First published in 1937).
- Fanon, F. (1967). *The Wretched of the Earth*, London: Penguin Books.
- Fosbrooke, H.A. (1972). *Ngorongoro - The Eighth Wonder*, London: Andre Deutsch Ltd.
- Ghai, Y.P. (2005), ‘Preface’ in Makoloo, M.O. *Kenya: Minorities, Indigenous Peoples and Ethnic Diversity*, London: Minority Rights Group International.
- Grzimek, B. (1960). *Serengeti Shall Not Die*, London: Hamish Hamilton Ltd.
- Gutto, S. B. O. (1981). ‘Law, Rangelands, the Peasantry, and Social Classes in Kenya’, *Review of African Political Economy*, 20, pp. 41-56.
- Hancock, G. (1989). *Lords of Poverty*, London: Macmillan Ltd.
- Hollis, A.C. (1905). *The Maasai: Their Language and Folklore*, Oxford: Clarendon Press.
- Keiwua, M. (2002). ‘Maasai Land: Part 1- A History’ *whoseland*, October.
- Kivasis, S.J. (1953) *Maisha ya Sameni ole Kivasis yaani Justin Lemenye*, Kampala, Dar es Salaam & Nairobi: The Eagle Press.
- Kulet, H.R. (1972). *To Become a Man* [A Novel], Nairobi: Longman Kenya Ltd.
- Lane, C. (1996). *Pastures Loss: Barabaig Economy, Resource Tenure, and the Alienation of Their Land in Tanzania*, Nairobi: Initiatives Publishers.
- MAA. (2004). *A Memorandum on the Anglo-Maasai ‘Agreements’: A Case of Historical & Contemporary Injustices and the Dispossession of the Maasai Land*, Presented to the Office of the President [of Kenya]; Ministry of Justice & Constitutional Affairs;

- Ministry of Lands, Settlements & Housing; The Office of the Attorney General; The District Commissioners' Offices of Laikipiak, Baringo, Marsabit, Isiolo, Narok, Nakuru, Samburu and Kajiado Districts and The British High Commission - Nairobi.
- Maloba, W. O. (1998). *Mau Mau and Kenya*, Indiana: University of Indiana Press.
- Mchome, S.E. (2002). *Evictions and the Rights of People in Conservation Areas in Tanzania*, Dar es Salaam: Faculty of Law of the University of Dar es Salaam.
- Mohiddin, A. (1981). *African Socialism in Two Countries*, London: Croom Helm.
- Mwenesi, S.M. (undated). *Trust Lands and Sustainable Environmental Management: Options for Constitutional Reform*, Paper presented to the monthly Seminar (2000), HAKIARDHI, Dar es Salaam.
- Nangoli, C.M.N. (2002). *No More Lies About Africa*, In the USA: A.H. Publishers.
- Parkipuny, M.S. (1991). *Pastoralism, Conservation and Development in the Greater Serengeti Region*, London: IIED.
- (1975). *Maasai Predicament Beyond Pastoralism*, Unpublished Masters Thesis, University of Dar es Salaam.
- Rodney, W. (1972). *How Europe Underdeveloped Africa*, London: Bogle-L'Ouverture & Dar es Salaam: TPH.
- Rutten, M. (2002). *Parks Beyond Parks: Genuine Community Based Wildlife Eco-tourism or Just Another Loss of Land for Maasai Pastoralists in Kenya?* London: IIED.
- (1992). *Selling Wealth to Buy Poverty - The Process of the Individualization of Landownership Among the Maasai Pastoralists of Kajiado District Kenya, 1890-1990*, Saarbrücken-Fort Lauderdale: Verlag Breitenbach Publishers.
- Saibull, S. & Carr, R. (1981). *Herd and Spear*, London: Collins & Harvill Press.
- Shivji, I.G. (2001). *A Review of CPRs: A Country Report on Tanzania*, 1st draft., Presented to the Cambridge Workshop.
- (1998). *Not Yet Democracy: Reforming Land Tenure in Tanzania*, London: IIED, Dar es Salaam: HAKIARDHI & Faculty of Law of the University of Dar es Salaam.
- Sokoine, E.M. (1981). 'Foreword' in Saibull, S. & Carr, R. *Herd and Spear*, London: Collins & Harvill Press.
- Thomson, J. (1885). *Through Masai Land*, London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington.
- Vambe, L. (1972). *An Ill-Fated People*, London: Heinemann Educational Books Ltd.

11. Sátnelistu

Fuobmá:

- Sánit mat dán barggus leat geavahuvvon, ja maid ii gávna sámegielat sátnegirjjiin leat dás evttohussan dakko gokko omd. dáppe, min máilmmeosiin gos eai leat dakkár ásausat, ráhkkanusat, dáhpáhusat jna. mat áibbas čielgasit muitalivčče, govččašedje dahje govvešedje aiddo dan dili, ášši, dáhpáhusa jna. maid dát čálus giedahallá diehto oktavuodas, dahje maid son gii čállá hálida min oážžit ipmirdit.
- Ii dát dilli diehttalas, nugo juohkehaš juo ádde, gusto dušše áfrihkalaš oktavuodaide, muhto oppanassi-ge lea midjiide álelassii hástalussan go leat figgamen, oččodeamen muitalussii sámegielat sisdoalu mii ii gáiddašii liggás eret das maid čállu lea jurddašan áššis. Ná dalle gártat barggadit eanaš háve go jorgalandoaimma čadahas ja maddái dalle go ieš-ge olmmoš rahčá hábmet čállon ovdanbuktimiid.

- Movt čálli/jorgaleaddji/dulka (maiddái gielladieđa olbmot) muđui-ge smihttet ja evttohallet. Leat oaidnán govdagis ávadaga dán olis. Galggašeimmet go ođđa tearpmaid evttohit vai eanet allanit danbeallái ahte buorrinváldit luoikkassániid? Go duohtavuohta, mii otne ilbmana juohkehažžii guhte bargá gielláššiiguin, lea nu ahte álbmogiidgaskasaš oktiigullevašvuohta, maiddái kommunikášuvnna bealde, lea dađe-eanet šaddan “beaivválaš”, ovddimustá diedabirrasa gáibádusa ovdanbuktinkompleksitehtas, ahte leat álgán (bakkohuvvon) atnit sániid mat leat oahppásat birra máilmmi. Mu mielas dándihtii gánneha ja berrešii dohkkehit ovdáneami sáme giela hárrái danguvlui ahte álbmogiidgaskasaš terminologiiija váldo aineanet geavahussii.
- Dás čuvošii dalle dat ahte goit minbeali máilmmis, namalassii “oarjin” (oarji dán oktavuodas diehttalas lea váikke mii máilmmeosiid) oažžu roahkkadit sehkket greikka/látiinna sámegilli nai, nugo juo lea dološrájis eará gielain lunddolaš. Muhto diedus-ge ii dušše dán guovtti giela. Áŋlo-sákša sánit ja earát maiddái ožžot geavahuvvot/evttohuvvot.

Acre	eiker (mihttu)
alien	amas, olgoeatnanlaš, olgoriikalaš
alienation	amasindahkan, amasmahttin, amasmuvvan
British, briton	brihttalaš, brihtta
concentration	čoahkáidat, konsentrašuvdna
élite	alladáset, -dásehat (pl.), elihta, eliita
farm, ranch	eanadoallu, fárbma, ránša, šibitdoallu
governor	guvenora
loyalist	mielviehkki, lojalista
pastoralist	guodoheaddji, pástoralista
protectorate	gáhttehat, suodjalusavádat, suodjalusčearru, suodjalusdoavdda
primitive	álggalaš, primitiiva (gávdnojit juo sátnelisttus)
quarantine	baggoveattus, kárantena
right	vuoigat-/vuoiggalaševuohta, njuolggus (Ruotas), riekti
settle	ássat, ásuiduvvat, ássagoahtit, bisánit, dáludit, daluiduvvat
settler, farmer	ásuideaddji, ássi, dálolabuoigi, dálolaš, dáluiduvvi, dáluideaddji
wild man, bushman	moskelaš, suovkaláš, meahcceorot